

ENERJİ

Türkiye'de HES'in çevre etkileri bugüne kadar dikkate alınmamıştır. HES'de, inşanın başlamasından bitimine kadar geçen sürede ortamın fiziksel ve biyolojik karakteristiğini değiştirerek, hayvanların bölgeden uzaklaşmasına ve doğal bitki örtüsünün yok olmasına ve tarihi yerleşim birimlerinin su altında kalmasına neden olmaktadır.

ÖZET

Teknolojik gelişmelerin günlük yaşama yansımaları nedeniyle günümüzde elektrik enerjisi yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dünyada yaşanan ekonomik sorunlarla ortaya çıkan enerji krizi fosil yakıt kaynaklarının sınırsız olmadığını, enerjinin verimli bir şekilde kullanılmasının gerekliliğini ve yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin 2000 yılı sonu itibarıyla elektrik enerjisi üretiminde, toplam 27.264,1 MW kurulu gücü, 124.921,6 GWh/yıl brüt enerji üretimi vardır. Kurulu gücün % 41'i, brüt enerji üretiminin de % 24,72'si hidroelektrik enerji santrallerinden (HES) karşılanmaktadır. Teknik ve ekonomik yönden değerlendirilebilir hidroelektrik enerji potansiyeli ise 123 TWh/yıl olarak tahmin edilmekte ve 2000 yılı sonu itibarıyla 30,878 TWh/yıl üretim kapasitesine sahip olan ülkemizde hidroelektrik enerji potansiyelinin % 25'i kullanılmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de bulunan toplam 128 adet HES'in yapısı, kurulu güçleri, yük faktörleri, su-enerji oranları, enerji üretimleri, özgül enerji maliyetleri ile ilgili değerler verilmiş olup kendi öz kaynaklarımızın maksimum verimle kullanılabilir duruma getirilmesi amacıyla öneriler sunulmuştur.

Ülkemiz Enerji Bütünlemede Hidroelektrik Enerji Santralleri

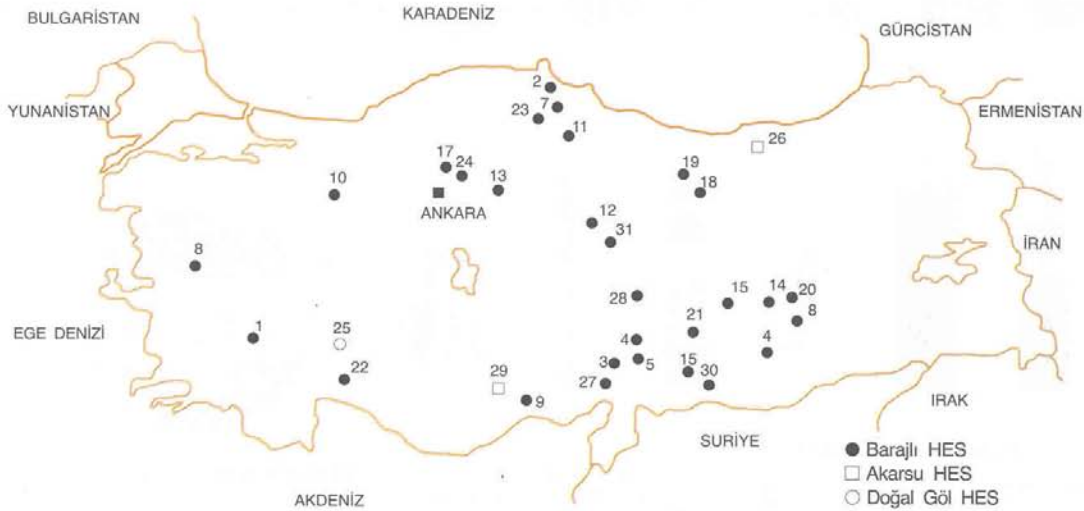
Prof. Dr. Olcay KINCAI - Doç. Dr. Recep ÖZTÜRK

Yıldız Teknik Üniversitesi Makina Fakültesi Makina Mühendisliği Bölümü

1. Giriş

Elektrik enerjisi üretiminde termik enerji santrallerinin (TES) yanında HES'in yenilenebilir olmasının önemi çok büyüktür. Elektrik enerjisi tüketimi ekonomik gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biridir. Türkiye'nin kişi başına düşen elektrik enerjisi üretimi ve tüketimi ülkemizin hayat standartla-

rını yansıması yönünden önemlidir. 2000 yılında Türkiye'nin nüfusu 65.311.000 olup OECD ülkeleri arasında % 1,4 ile en yüksek nüfus artış hızına sahip ülkedir. 2000 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de kişi başına brüt elektrik enerjisi tüketimi 1.964 kWh'dir (TEAŞ, 2000a; ETKB, 2001; DİE, 2001). Bu değer, 1998 yılı verilerine göre, ►

Şekil: 1- 2000 yılı sonu itibarıyla hidroelektrik enerji santrallerimiz (HES) (kurulu güç >50 MW)

Şekil 1'de yer alan hidrolik enerji santralleri

HES sıra no	İsmi	Yer	Kurulu Güç
1	Adıgüzel	Denizli	62,0
2	Altinkaya	Samsun	70,2
3	Aslantaş	Adana	138,0
4	Atatürk	Ş.Urfa	2.405,0
5	Çatalan	Adana	168,9
6	Demirköprü	Manisa	69,0
7	Derbent	Samsun	56,4
8	Dicle	Diyarbakır	110,0
9	Gezende	İçel	159,3
10	Gökcekaya	Eskişehir	278,4
11	H.Uğurlu	Samsun	500,0
12	Hirfanlı	Kırşehir	128,0
13	Kapulukaya	Kırıkkale	54,0
14	Karakaya	Diyarbakır	1.800,0
15	Keban	Elazığ	1.330,0
16	Karkamış	G.Antep	189,0
17	Kesikköprü	Ankara	76,0
18	Kılıçkaya	Suşehri	120,0
19	Köklüce	Tokat	90,0
20	Kralkızı	Diyarbakır	94,0
21	Menzelet	K.Maraş	124,0
22	Oymapınar	Antalya	540,0
23	S.Uğurlu	Samsun	69,0
24	Sarıyar	Ankara	160,0
25	Kovada I-II	Isparta	59,5
26	Doğankent	Giresun	70,5
27	Seyhan I	Adana	60,0
28	Sır	K.Maraş	283,5
29	Kadincik	İçel	126,0
30	Birecik	Urfa	336,0
31	Çamlıca	Kayseri	84,0

OECD ülkelerinde 7751 kWh, Avrupa ülkeleri ortalamasının ise 6272 kWh olduğu dikkate alındığında (WEC-TNC, 1999), Türkiye'nin kişi başına düşen elektrik enerjisi tüketiminin oldukça düşük olduğu görülür. Ülkemizde enerji tüketiminde 2000 yılında bir önceki yıla göre % 6.7 oranında bir artış olmuştur. Artan nüfus, şehirleşme, sanayileşme, teknolojinin yaygınlaşması ve refah artışına paralel olarak enerji tüketimi kaçınılmaz bir şekilde büyümektedir. Buna karşılık enerjinin verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir (Çakan, 2001; Ültanır, 2000). Tabii ki ülkemizde elektrik enerjisi üretimi hızla artırılarak gelişmiş ülkelerin

Tablo 1- Birinci enerji kaynakları ve üretici kuruluşlara göre Türkiye'nin brüt elektrik üretimi, GWh

Birincil enerji kaynakları ve üreticiler	Yıl		Artış %	2000 yılı dağılımı %
	1999	2000		
Termik toplam	42.583,4	46.094,6	8,25	36,90
Hidrolik toplam	31.737,3	27.771,7	-12,50	22,23
Jeotermal toplam	80,9	75,5	-6,67	0,06
TEAŞ toplam	74.401,6	73.941,8	-0,62	59,19
Ayrıcalıklı Şirketler (hidro.) toplam	2.169,2	1.902,9	-12,28	1,52
Termik toplam	12.492,5	15.894,8	27,23	12,72
Hidrolik toplam	32,2	63,2	96,27	0,05
Rüzgar toplam	4,3	4,0	-6,98	0,01
Otoproduktörler toplam	12.529,0	15.962,0	27,40	12,78
TEAŞ'ın Bağlı Ort. Sant. (termik) toplam	17.910,9	19.292,2	7,71	15,44
Termik toplam	8.469,0	10.936,3	29,13	8,75
Hidrolik toplam	738,8	1.072,9	45,22	0,86
Rüzgar toplam	16,2	29,4	81,48	0,03
Üretim Şirketleri toplam	9.224,0	12.038,6	30,51	9,64
Mobil Santraller (termik) toplam	205,2	643,5	213,60	0,52
Termik toplam		-1.072,8	--	0,86
Hidrolik toplam		-67,8	--	0,05
İşletme Hakkı Devri toplam		-1.104,6	--	0,91
Türkiye toplam	116.439,9	124.921,6	7,28	100,00

Kaynak: TEAŞ, 2000 a, b.

ortalamalarına ulaşabilmek için yeni yatırımların yapılması da şarttır. Bu çalışmada 2000 yılı sonu itibarıyla Türkiye'deki HES'inin istatistik bilgileri verilerek, hidroelektrik enerjinin önemi vurgulanmış ve enerji sorunları dile getirilerek öneriler sunulmuştur.

2. Elektrik enerjisi üretimi

Elektrik enerjisi üretiminde linyit, taş kömürü, fuel-oil, diesel-oil, doğalgaz, hidrolik, rüzgar ve jeotermal kaynaklar Türkiye'nin birincil enerji kaynaklarını oluşturmaktadır. Ülkemizin linyit rezervleri son belirlemelere göre 8.374 milyon ton olup, bunun 7.339 milyon tonu (% 88) görünür rezervdir. Ancak linyit kaynaklarının % 57'lik bölümünü 6.300 kJ/kg ısı değeri altında olan düşük kaliteli linyitler oluşturmaktadır. 13.000 kJ/kg ısı değeri üzerindeki kaliteli linyitler ise % 7 gibi çok düşük miktardadır. Taş kömürü rezervi 3.000 milyon ton, petrol 37.200 milyon ton ve doğalgaz rezervi de 13.000 milyar m³ civarında olduğu tahmin edilmektedir. İthal edilen doğal-

gazdan elde edilen elektrik üretimi ise 2000 yılı toplam üretiminin % 36,5'u civarındadır (TEAŞ, 2000b).

Türkiye'nin önemli birincil enerji kaynağını oluşturan hidrolik enerji potansiyelinin ise ortalama yağışlı bir yıl için 123 TWh olduğu hesaplanmaktadır. 2000 yılı sonu itibarıyla kurulu gücümüz 27.264,1 MW olup bunun 16.052,5 MW'ı (% 58,9) termik, 11.175,5 MW'ı (% 41) hidrolik ve 36,4 MW'ı (% 0,1) jeotermal ve rüzgar kaynaklardan oluşmaktadır. Enerji üretiminin ise % 75,19'u termik, % 24,72'i hidrolik, % 0,09'u jeotermal ve rüzgar santrallerinden karşılanmaktadır (TEAŞ, 2000 a, b). Hidrolik enerji kurulu gücünün % 41 olan oranının üretimdeki payının % 24,72'e düşmesi, kapasite kullanımının, üretimde % 40 azaldığını göstermektedir.

Tablo 1'de elektrik enerjisi üretiminin üretici kuruluşlara göre dağılımı verilmektedir. Bu tabloda elektrik enerjisi üretimindeki en büyük oran (93.234 GWh/yıl) % 74,63'la TEAŞ ve ona bağlı ortaklık santrallerinde olduğu

Tablo 2- TEAŞ barajlı HES'inde yıllık biriken ve kullanılan su miktarı

HES İsmi	1999 *10 ⁶ m ³	2000 *10 ⁶ m ³	Artış %	HES İsmi	1999 *10 ⁶ m ³	2000 *10 ⁶ m ³	Artış %
Adıgüzel	1 750,4	511,8	-31,8	Karkamış		mevcut değil	
	2 575,8	491,9	-14,7	Keban	1 14.409,6	13.649,3	-5,2
Almus	1 534,1	821,0	53,7		2 16.310,1	13.563,8	-16,8
	2 635,2	844,5	32,9	Kemer	1 795,9	351,6	-55,8
Altinkaya	1 4.494,7	5.016,0	11,6		2 737,8	382,8	-48,1
	2 5.018,9	5.525,6	10,1	Kesikköprü	1 2.210,5	2.227,6	0,8
Aslantaş	1 4.114,8	4.427,5	7,6		2 2.112,6	2.138,5	1,2
	2 4.499,4	4.340,7	-3,5	Kılıçkaya	1 2.377,9	1.674,6	-29,5
Ataköy	1 mevcut değil				2 2.505,6	1.677,2	-33,0
	2 mevcut değil			Koçköprü	1 239,6	166,5	-30,5
Atatürk	1 21.928,3	18.304,1	-16,5		2 176,1	113,6	-35,5
	2 19.796,2	17.852,6	-9,8	Köklüce	1 1.034,8	810,9	-21,6
Beyköy	1 mevcut değil				2 635,5	619,9	-2,5
	2 mevcut değil			Kralkızı	1 1.060,2	515,7	-51,5
Çatalan	1 3.876,2	4.831,3	24,6		2 157,1	699,8	345,0
	2 3.881,5	4.303,9	10,9	Kuzgun	1 23,3	124,0	432,0
Çamlığöze	1 mevcut değil				2 19,0	185,7	877,0
	2 mevcut değil			Menzelet	1 1.911,7	2.296,0	20,1
Demirköprü	1 810,5	428,0	-47,2		2 2.148,9	2.358,3	9,7
	2 743,1	502,9	-32,3	Oymapınar	1 3.868,6	2.693,4	-30,4
Derbent	1 5.853,7	5.710,4	-2,4		2 3.819,3	2.663,2	-13,8
	2 5.808,0	5.585,9	1,3	Özlüce	1 1.208,7	1.629,0	34,8
Dicle	1 mevcut değil				2 149,5	1.961,1	1.211,0
	2 mevcut değil			S.Uğurlu	1 4.271,5	5.481,6	28,3
Gezende	1 1.333,2	1.369,7	2,7		2 4.276,6	4.247,1	-0,7
	2 1.261,1	1.032,5	18,1	Sarıyar	1 2.302,2	1.908,2	-17,1
Gökçekaya	1 2.128,1	1.974,2	7,2		2 2.319,8	1.940,8	-16,3
	2 2.145,8	1.933,0	-9,9	Tercan	1 445,1	507,2	13,9
H.Uğurlu	1 4.176,8	500,2	0,8		2 422,6	372,9	-11,7
	2 4.268,8	5.502,0	28,8	Zernek	1 80,9	34,2	-57,7
Hirfanlı	1 1.945,0	2.622,0	34,8		2 31,8	36,0	13,2
	2 2.191,0	2.209,0	0,8				
Kapulukaya	1 2.288,3	2.293,9	0,2	TEAŞ	1 108.790,7	103.618,0	-4,80
	2 2.220,1	2.238,6	0,8	Toplam	2 108.991,2	101.225,0	-7,10
Karacaören	1 749,8	268,1	-64,2				
	2 916,2	483,0	-47,3				
Karakaya	1 17.566,3	15.469,4	-11,9				
	2 19.207,8	15.418,2	-19,7				

1: biriken su
2: enerji için kullanılan su
Kaynak: TEAŞ, 2000a.

görülmekte olup, kurulu güçte bu oran (21.251,9 MW) % 77,94 civarındadır (ELE).

Türkiye'de üretim birimleri çoğunlukla güney ve güneydoğuda, tüketim merkezleri ise kuzeybatıda olduğundan iletim hatları uzundur. Dolayısı ile iletim kayıpları % 3,1 civarında olup OECD ortalaması olan % 2,5'un üzerin-

dedir (TEAŞ, 2000a). Ancak asıl kayıplar dağıtım aşamasında gerçekleşmektedir. 2000 yılında kayıp kaçak ortalaması % 14,6'dır (Çakan, 2001).

3. Hidroelektrik enerji potansiyeli

Dünyanın teknik yapılabilir hidroelektrik potansiyeli 14.060

GWh/yıl'dır (ELE). Tüm barajlardan yaklaşık 2.600 TWh elektrik üretiliyor. Bu da dünya elektrik üretiminin % 21'ine tekabül eder. Ekonomik potansiyelin % 66'sı gelişmekte olan ülkelerdedir. Ama maalesef gerekli yatırımı yapacak kapitalin üreticisindeki zorunlu göç korkusu hidroelektrik güçten yeterince ya-

Tablo 3- Türkiye'nin brüt hidroelektrik potansiyeli

Havza İsmi	Brüt potansiyel		Havza İsmi	Brüt potansiyel	
	MW	GWh/yıl		MW	GWh/yıl
Meriç	114	1.000	Kızılırmak	2.232	19.552
Marmara	591	5.177	Orta Anadolu	139	1.218
Susurluk	1.207	10.570	Doğu Akdeniz	3.133	27.445
Ege	329	2.882	Seyhan	2.383	20.875
Gediz	447	3.915	Hatay	559	4.897
Küçükmenderes	157	1.375	Ceyhan	2.530	22.163
Büyükmenderes	715	6.263	Fırat	9.603	84.122
Batı Akdeniz	1.552	13.596	Doğu Karadeniz	5.534	48.478
Orta Akdeniz	2.634	32.074	Çoruh	2.580	22.600
Burdur Gölü	101	885	Aras	1.497	13.114
Afyon	62	543	Van Gölü	296	2.593
Sakarya	1.294	11.335	Dicle	5.560	48.706
Batı Karadeniz	2.045	17.915	Türkiye total	49.427	432.978
Yeşilirmak	2.133	18.685			

Kaynak: Özış, 1985.

rarlanılmasını engellemektedir (Kızılkaya, 2001)

Türkiye'nin yağış rejimi zaman ve yer bakımından oldukça düzensiz ve dengesiz olup, meteorolojik koşullara bağlı olarak her yıl önemli ölçüde değişim göstermektedir (Tablo 2). Bu nedenle hidroelektrik enerji üretiminin de yıllara göre farklılık göstermesi kaçınılmazdır. 15 yıllık meteorolojik gözlemlere göre yılda ortalama 501 milyar m³ yağış düşmektedir. Bu değer 186 milyar m³'ünün (% 37,1) akarsular ile denizlere ve kapalı havzalardaki göllere aktığı tahmin edilmektedir (TÜBİTAK-TTCV, 1998).

Hidroelektrik enerji suyun debisi ile düşüsünün fonksiyonudur. Türkiye'nin topografyası ve morfolojik yapısı göz önüne alındığında

Tablo 4A- Türkiye'deki, TEAŞ'a ait Hidro Elektrik Santralleri (yıl: 2000)

Hes İsmi	Servise			Alan km ²	Toplam kurulu MW	Su/ enerji m ³ /kWh	Brüt üretim GWh	Proje üretimi GWh	Su hacmi *106 m ³	Su Yükleme faktörü %	Alan/ Brüt-ür. m ² /kWh
	giriş tarihi	HES tipi	Yer								
Adigüzel	1996	Barajlı	Denizli	25,90	62,00	3,61	130,50	280,00	1.188,00	24,00	0,20
Almus	1966	Barajlı	Tokat	31,00	27,00	7,83	110,00	99,00	950,00	46,50	0,28
Altınkaya	1988	Barajlı	Samsun	118,31	702,00	3,68	1.502,80	1.632,00	57,63	24,40	0,07
Aslantaş	1984	Barajlı	Adana	49,00	138,00	6,91	625,50	569,00	1.150,00	51,70	0,08
Ataköy	1989	Barajlı	Tokat	0,50	4,80	14,63	6,50	8,00	2,80	15,40	0,08
Atatürk	1992	Barajlı	S.Urfa	817,00	2.405,00	2,78	6.363,50	8.900,00	48.700,00	30,20	0,13
Beyköy	2000	Barajlı	Eskişehir	6,43	5,10	m.d.	m.d.	29,00	78,17	m.d.	m.d.
Çatalan	1996	Barajlı	Adana	81,86	168,90	7,68	568,40	596,00	2.126,00	38,40	0,14
Çamlığöze	2000	Barajlı	Sivas	4,70	16,00	5,76	21,90	51,00	50,00	15,60	0,22
Demirköprü	1960	Barajlı	Manisa	47,66	69,00	2,62	127,90	193,00	1.320,00	21,10	0,37
Derbent	1991	Barajlı	Samsun	16,50	56,40	16,06	347,30	257,00	213,00	70,20	0,05
Dicle	2000	Barajlı	Diyarbakır	24,00	55,00	4,95	143,30	298,00	595,00	29,70	0,17
Gezende	1994	Barajlı	İçel	3,97	159,30	2,29	421,10	528,00	91,90	30,10	0,09
Gökçekaya	1973	Barajlı	Eskişehir	20,00	278,40	3,82	506,70	562,00	910,00	20,70	0,04
H.Uğurlu	1981	Barajlı	Samsun	22,66	500,00	3,97	1.459,70	1.217,00	1.073,75	33,30	0,02
Hirfanlı	1959	Barajlı	Kırşehir	263,00	128,00	7,01	312,30	400,00	5.980,00	27,80	0,84
Kapulukaya	1989	Barajlı	Kırıkkale	20,70	54,00	10,70	209,30	190,00	282,00	44,20	0,10
Karacaören	1989	Barajlı	Burdur	45,50	32,00	6,35	76,80	142,00	1.234,00	27,40	0,59
Karakaya	1987	Barajlı	Diyarbakır	268,00	1.800,00	2,95	5.223,10	7.354,00	9.580,00	33,10	0,06
Karkamış	1999	Barajlı	G.Antep	28,40	189,00	50,69	297,90	652,20	157,00	18,00	0,10
Keban	1975	Barajlı	Elazığ	675,00	1.330,00	3,03	4.481,70	6.000,00	31.000,00	38,40	0,15
Kemer	1958	Barajlı	Aydın	544,00	48,00	2,73	72,10	143,00	1.544,00	17,10	7,54
Kesikköprü	1966	Barajlı	Ankara	605,00	76,00	10,30	203,70	250,00	95,00	30,50	2,97
Kılıckaya	1989	Barajlı	Sivas	64,42	120,00	5,67	312,50	332,00	1.400,00	29,70	0,21
Kralkızı	1997	Barajlı	Diyarbakır	57,5	94	4,92	129,6	146	1919	15,7	0,443
Koçköprü	1991	Barajlı	Van	5,92	8,80	10,30	11,10	44,00	86,40	14,40	0,53
Köklüce	1988	Barajlı	Tokat	m.d.	90,00	0,98	633,80	588,00	m.d.	80,30	m.d.

Hes İsmi	Servise			Alan km ²	Toplam kurulu MW	Su/ enerji m ³ /kWh	Brüt üretim GWh	Proje üretimi GWh	Su Yükleme		Alan/ Brüt Ür. m ² /kWh
	giriş tarihi	HES tipi	Yer						hacmi *106 m ³	faktörü %	
Kuzgun	1995	Barajlı	Erzurum	11,30	21,30	4,77	39,00	636,00	312,00	20,90	0,29
Menzelet	1989	Barajlı	K.Maraş	42,00	124,00	3,89	608,00	515,00	1.950,00	56,00	0,07
Oymapınar	1984	Barajlı	Antalya	4,70	540,00	2,93	911,60	1.620,00	300,00	19,30	0,01
Özlüce	1999	Barajlı	Bingöl	25,80	170,00	5,23	408,30	414,00	1.075,00	27,40	0,06
S.Uğurlu	1981	Barajlı	Samsun	9,70	69,00	12,99	326,60	351,00	182,00	54,00	0,03
Sarıyar	1956	Barajlı	Ankara	83,83	160,00	5,19	373,90	400,00	1.900,00	26,60	0,22
Tercan	1988	Barajlı	Erzincan	8,85	15,00	11,54	37,20	51,00	178,00	28,30	0,24
Zemek	1988	Barajlı	Van	5,16	3,50	8,45	4,30	13,00	104,00	14,10	1,20
Barajlı toplam			35 HES	4.038,27	9.719,50	m.d.	27.008,60	34.711,20	m.d.	31,60	0,15
Çıldır	1975	Doğal göl	Kars	m.d.	15,36	3,10	24,10	69,00	m.d.	18,00	m.d.
Kovada I-II	1971	Doğal göl	Isparta	m.d.	59,45	1,83	19,30	257,00	m.d.	3,70	m.d.
Tortum	1960	Doğal göl	Erzurum	m.d.	26,20	2,20	91,10	85,00	m.d.	39,70	m.d.
Doğal göl toplam			4 HES	m.d.	101,01	7,13	134,50	411,00	m.d.	15,20	m.d.
Ceyhan	1958	Akarsu	K.Maraş	m.d.	3,60	2,30	22	20,00	m.d.	69,80	m.d.
Çağ	1968	Akarsu	Mardin	m.d.	14,40	6,40	34,5	42,00	m.d.	27,30	m.d.
Doğakent	1971	Akarsu	Giresun	m.d.	70,80	2,30	262,4	314,00	m.d.	42,30	m.d.
Girlevik	1963	Akarsu	Erzincan	m.d.	3,04	3,10	18,8	18,00	m.d.	70,50	m.d.
Göksu	1959	Akarsu	Karaman	m.d.	10,80	3,20	63,5	70,00	m.d.	67,10	m.d.
İkizdere	1961	Akarsu	Rize	m.d.	15,12	2,90	109,1	110,00	m.d.	82,40	m.d.
Kayaköy	1956	Akarsu	Kütahya	m.d.	2,56	2,70	10,6	7,00	m.d.	47,30	m.d.
Kiti	1966	Akarsu	Iğdir	m.d.	2,76	26,80	5,4	12,00	m.d.	22,30	m.d.
Sızır	1961	Akarsu	Kayseri	m.d.	6,78	m.d.	47,2	50,00	m.d.	79,30	m.d.
Kuru güç>2 MW Akarsu			50 HES	m.d.	27,23	m.d.	55,1	84,50	m.d.	23,10	m.d.
Akarsu HES toplam			59 HES	m.d.	157,08	m.d.	628,6	727,50	m.d.	45,70	m.d.
Toplam			98 HES	m.d.	9.977,59	m.d.	27.771,7	35.849,70	m.d.	31,80	m.d.

ğında hem düşü hem de su debisi açısından şanslı sayılabilecek ülkeler arasında olduğu söylenebilir. Hidroelektrik enerji potansiyeli üç grupta incelenmelidir (TÜBİTAK-TTGV, 1998):

a. Brüt potansiyel: Mevcut hidrolik kaynakların, teorik olarak tüm düşüşü ve ortalama değerleri kullanılarak hesaplanan potansiyeldir. Tablo 3'te brüt hidroelektrik enerji potansiyelimizin 26 havzaya göre dağılımı verilmiş olup, bu değer 433 TWh/yıl civarındadır.

b. Teknik potansiyel: Teknik yönden yapılabilir olan santrallerin değerlendirilmesi durumunda bulunacak olan potansiyeldir. Bu potansiyel, brüt potansiyelin yarısı olan 216 TWh/yıl olarak alınabilir.

c. Teknik ve ekonomik potansiyel : Bir HES'in aynı büyüklükteki TES ile karşılaştırıp ekonomiklik analizi yapılarak bulunan potansiyeldir. Bu potansiyelin 123 TWh/yıl olduğunu 2. kısımda belirtilmiştir.

4. Hidroelektrik enerji üretimi ve kullanımı

2000 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de 128 adet HES'in kurulu gücü 11.175,5 MW üretimi de 30.878,5 GWh/yıl'dır. Tablo 4. de ülkemizdeki HES'in 10.570,7 MW kurulu güçlü 49 adedinin barajlı santrallerden, 503,78 MW kurulu güçlü 75 adedinin akarsu santrallerinden ve 101,01 MW kurulu gücü olan 4 adedinin ise doğal göl santrallerinden oluştuğu gösterilmiştir (TEAŞ, 2000a). Toplam 128 adet HES'in kuruluşlara göre dağılımı yandaki tabloda belirtildiği şekildedir.

Kurulu gücü 50 MW'ın üzerindeki 31 adet HES'in Türkiye'deki dağılımı Şekil 1'deki harita üzerinde belirtilmiştir. Bu santrallerden Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan 9 adet santralin kurulu gücü 6.671,5 MW olup, Türkiye

	Kurulu güç(MW)	Brüt Üretim(MWh/yıl)	Sant. Ad.
TEAŞ ve Bağlı Ortaklar	9.977,6 (% 89,28)	27.771,7 (% 89,94)	98
Ayrıcalıklı Şirketler	610,3 (% 5,46)	1.902,9 (% 6,16)	10
Üretim Şirketleri	518,3 (% 4,64)	1.072,9 (% 3,47)	12
İşletme Hakkı Devir Şirketleri	30,1 (% 0,27)	67,8 (% 0,22)	1
Otoprodüktörler	39,2 (% 0,35)	63,2 (% 0,21)	7

Üretici: Ayrıcalıklı Şirketler, Üretim Şirketleri, İşletme Devir Hakkı Şirketleri

Tablo 4C- Türkiye'deki HES, 2000 yılında

Hes İsmi	Servise giriş HES			Alan km ²	Toplam kurulu MW	Su/ enerji m ³ /kWh	Brüt üretim GWh	Proje üretimi GWh	Su Yükleme		Alan/ Brüt Ür. m ² /kWh
	tarihi	tipi	Yer						hacmi *106 m ³	faktörü %	
Seyhan I	1956	Barajlı	Adana	67,82	60,00	m.d.	357,40	350,00	1.200,00	68,00	0,19
Seyhan II	1992	Barajlı	Adana	m.d.	7,20	m.d.	14,90	27,00	m.d.	23,60	m.d.
Sır	1991	Barajlı	K.Maraş	47,50	283,50	m.d.	772,80	725,00	1.120,00	31,10	0,06
Karacaören	1993	Barajlı	Burdur	m.d.	47,20	m.d.	124,20	206,00	Unava.	30,00	m.d.
Manavgat	1998	Barajlı	Antalya	8,60	48,00	m.d.	126,80	220,00	88,98	30,10	0,07
Kadincık I	1971	Akarsu	İçel	m.d.	70,00	m.d.	246,00	345,00	m.d.	40,10	m.d.
Kadincık II	1974	Akarsu	İçel	m.d.	56,00	m.d.	189,50	320,00	m.d.	38,60	m.d.
Kepez I-II	1961	Akarsu	Antalya	m.d.	32,40	m.d.	62,30	200,00	m.d.	22,00	m.d.
Yüregir	1972	Kanal	Adana	m.d.	6,00	m.d.	9,00	21,00	m.d.	17,10	m.d.
Toplam 10 HES				m.d.	610,30	m.d.	1.902,90	2.414,00	m.d.	35,60	m.d.
Birecik	2000	Barajlı	S.Urfa	56,25	336,00	m.d.	384,30	1.260,00	1.220,00	42,80	0,15
Aksu	1989	Akarsu	Burdur	m.d.	16,00	m.d.	27,30	36,00	m.d.	19,50	m.d.
Hasanlar	1991	Akarsu	Bolu	m.d.	9,60	m.d.	41,20	42,00	m.d.	49,00	m.d.
Kısıklı	1993	Akarsu	K.Maraş	m.d.	9,60	m.d.	26,60	32,00	m.d.	31,60	m.d.
Berdan	1996	Akarsu	İçel	m.d.	10,00	m.d.	39,70	48,00	m.d.	45,30	m.d.
Çamlıca	1998	Akarsu	Kayseri	m.d.	84,00	m.d.	383,80	429,00	m.d.	52,20	m.d.
Ahiköy	2000	Akarsu	Sivas	m.d.	4,20	m.d.	2,00	17,00	m.d.	5,40	m.d.
Fethiye	1999	Akarsu	Muğla	m.d.	16,50	m.d.	55,40	90,00	m.d.	38,30	m.d.
Gönen	1998	Akarsu	Balıkesir	m.d.	10,60	m.d.	37,40	47,00	m.d.	40,30	m.d.
Suçatı	2000	Akarsu	K.Maraş	m.d.	7,00	m.d.	23,10	28,00	m.d.	37,70	m.d.
Sütçüler	1998	Akarsu	Isparta	m.d.	2,30	m.d.	6,50	12,00	m.d.	32,30	m.d.
Tohma Medik	1998	Akarsu	Malatya	m.d.	12,50	m.d.	45,60	50,00	m.d.	41,60	m.d.
Toplam 12 HES				m.d.	518,30	m.d.	1.072,90	2.100,00	m.d.	23,60	m.d.
Hazar I-II	1967	Barajlı	Elazığ	30,1	m.d.	m.d.	67,80	192,00	m.d.	25,70	m.d.

Üretici: Otoproduktörler

Tablo 4D- Türkiye'deki HES, 2000 yılında

Hes İsmi	Servise giriş HES			Alan km ²	Toplam kurulu MW	Su/ enerji m ³ /kWh	Brüt üretim GWh	Proje üretimi GWh	Su Yükleme		Alan/ Brüt Ür. m ² /kWh	
	tarihi	tipi	Yer						hacmi *106 m ³	faktörü %		
Bereket I	1998	Barajlı	Denizli	m.d.	3,70	m.d.	15,30	14,30	m.d.	47,20	m.d.	
Bereket II	1998	Barajlı	Muğla	m.d.	15,00	m.d.	28,10	80,00	m.d.	21,40	m.d.	
Pamukova	2000	Barajlı	Sakarya	m.d.	9,80	m.d.	3,20	42,00	m.d.	4,00	m.d.	
Murgut	1951	Barajlı	Artvin	m.d.	4,70	m.d.	9,00	8,50	m.d.	21,80	m.d.	
Derme	1951	Barajlı	Malatya	m.d.	4,50	m.d.	7,40	14,00	m.d.	18,80	m.d.	
Sümer İvriz	m.d.	Barajlı	Konya	m.d.	1,00	m.d.	0,20	3,00	m.d.	2,30	m.d.	
Yeşilliler	m.d.	Barajlı	Kırşehir	m.d.	0,50	m.d.	m.d.	2,70	m.d.	m.d.	m.d.	
Toplam 7 HES				m.d.	39,20	m.d.	63,20	164,50	m.d.	18,40	m.d.	
Türkiye Hidro. m.d. : mevcut değil				Toplam	128 HES	m.d.	11.175,49	30.878,50	40.720,20	m.d.	31,60	m.d.

genelinin % 60'ına tekabül etmektedir. Ülkemizdeki barajlı hidroelektrik santrallerinin çoğu enerji üretiminin yanında sulama ve taşkın önleyici olarak da kullanılmaktadır. TEAŞ'a bağlı 35 adet 9.719,5

MW kurulu gücü olan barajlı santrallerin toplam kapladığı alan 4.038 m²'dir. Birim güç başına kapladığı alan 0,415 km²/MW'dır (Tablo 4).

Türkiye'deki HES'in 2000 sonu itibarıyla yükleme faktörü % 31,6

gibi küçük bir değerdedir. Bu da yağış rejiminin düzensiz ve dengesiz olması ile enerji politikalarının bir sonucudur. Kurulu gücü 11.175,5 MW olan 128 adet HES'in proje üretimleri 40.720,2

GWh/yıl, fiili üretimleri 30.878,5 MWh/yıl olup fiili üretim projelerinin %75'ine kadar yaklaşılabilmektedir.

Türkiye 2000 sonu itibarıyla 123 TWh/yıl olan teknik ve ekonomik kullanılabilir potansiyelinin % 25'lik kısmını kullanmaktadır. Ta-

mamlama aşamasında 9,245 TWh/yıl üretim kapasitesine sahip santraller de dikkate alındığında yıllık üretim 40 TWh/yıl civarında olup, bu da toplam potansiyelin % 32,5'lük kısmını oluşturmaktadır. Geriye kalan 83 TWh/yıl olan % 67,5'lük teknik ve ekonomik kullanılabilir potansiyel ön inceleme yapılabilirlik ve proje aşamalarında (TÜBİTAK-TTCGV, 1998).

Tablo: 5A- 2000 yılındaki TEAŞ'a bağlı HES'in brüt ve net üretim maliyetleri

HES ismi	Kurulu güç MW	Üretim GWh		Toplam maliyet *103 \$	Birim maliyet cent/kWh	
		Brüt	Net		Brüt	Net
BARAJ						
Adıgüzel	62,00	130,50	128,00	706,00	0,54	0,55
Almus	27,00	110,00	107,90	1.032,00	0,94	0,96
Altınkaya	702,00	1.502,80	1.478,20	2.646,00	0,18	0,18
Aslantaş	138,00	625,00	618,50	2.374,00	0,38	0,38
Ataköy	4,80	6,50	6,30	273,00	4,20	4,34
Ataürk	24,05	6.363,50	6.300,70	3.702,00	0,06	0,06
Beyköy	5,10	m.d.	m.d.	m.d.	m.d.	m.d.
Çatalan	168,90	568,40	560,20	1.099,00	0,19	0,20
Çamlıgöze	16,00	21,90	21,30	52,00	0,24	0,24
Demirköprü	69,00	127,90	124,50	1.475,00	1,15	1,18
Derbent	56,40	347,30	342,10	496,00	0,14	0,14
Dicle	55,00	143,50	141,50	133,00	0,09	0,09
Gezende	159,30	421,10	411,30	1.174,00	0,28	0,29
Gökçekaya	278,40	506,70	488,90	2.748,00	0,54	0,55
H.Uğurlu	500,00	1.459,70	1.428,00	1.913,00	0,13	0,13
Hirfanlı	128,00	312,30	305,30	2.287,00	0,73	0,75
Kapulukaya	54,00	209,30	205,50	772,00	0,37	0,38
Karacaören	32,00	76,80	74,80	642,00	0,84	0,86
Karakaya	1.800,00	5.223,10	5.165,50	4.260,00	0,08	0,08
Karkamış	189,00	297,90	293,00	120,00	0,04	0,04
Keban	1.330,00	4.481,70	4.343,10	8.193,00	0,18	0,19
Kemer	48,00	72,10	70,00	906,00	1,26	1,30
Kesikköprü	76,00	203,70	200,50	539,00	0,26	0,27
Kılıckaya	120,00	312,50	307,30	1.125,00	0,36	0,37
Koçköprü	8,80	11,10	10,80	129,00	1,16	1,20
Köklüce	90,00	633,80	626,10	856,00	0,14	0,14
Kralkızı	94,00	129,60	127,20	286,00	0,22	0,23
Kuzgun	21,30	39,00	37,30	203,00	0,52	0,54
Menzelet	124,00	608,50	599,90	1.611,00	0,26	0,27
Oymapınar	540,00	911,60	893,00	2.815,00	0,31	0,32
Özlüce	170,00	408,30	400,50	120,00	0,03	0,03
S.Uğurlu	160,00	373,90	363,70	2.624,00	0,70	0,72
Sarıyar	69,00	326,60	321,70	774,00	0,24	0,24
Tercan	15,00	37,20	36,80	473,00	1,27	1,28
Zernek	3,50	4,30	4,10	129,00	2,99	3,10
Toplam	9.719,10	27.008,60	26.553,40	48.687,00	0,18	0,18
DOĞAL GÖL						
Çıldır	15,36	24,10	23,00	829,00	3,44	3,60
Kovada I	8,25	2,60	2,60	58,00	2,24	2,27
Kovada II	51,20	16,70	16,30	199,00	1,17	1,20
Tortum	26,20	91,10	90,10	904,00	0,99	1,00
Toplam	101,01	134,50	132,10	1.987,00	1,48	1,50

TEAŞ'a bağlı HES'in özgül enerji maliyeti ortalama 0,20 cent/kWh'tir (Tablo 5). Bu değer özgül enerji maliyeti ortalama 4,13 cent/kWh olan TES'a göre çok düşüktür (TEAŞ, 2000 a, b). TES da yakıt olarak kömür, fuel-oil, diesel-oil, doğalgaz kullanıldığından özgül enerji maliyetine etki eden en büyük değer kullanılan bu yakıtların maliyetidir. Buna karşın HES'in yakıtı kabul edilen suyun tamamı yerli kaynaktır. Diğer yakıtlara göre dezavantajı ise doğal kaynaklardan (kuraklık gibi) etkilenmesidir.

Türkiye'de HES'in çevre etkileri bugüne kadar dikkate alınmamıştır. HES'de, santral inşasının başlamasından bitimine kadar geçen süre içerisinde ortamın fiziksel ve biyolojik karakteristiğini değiştirerek, hayvanların bölgeden uzaklaşmasına ve doğal bitki örtüsünün yok olmasına ve tarihi yerleşim birimlerinin su altında kalmasına neden olmaktadır. Dolaylı olarak açılan yollar, personel ihtiyacına bağlı olarak nüfusun artması vahşi yaşam hayvanların avlanmasına, balık tutmanın artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak erozyona uğrayan ve hafriyat yapılan toprak doğal dengenin bozulmasına neden olmaktadır.

5. Sonuç ve öneriler

Türkiye hızlı sosyal ve ekonomik gelişim göstermekte olup bu gelişmeye paralel olarak, gereksinim duyduğu elektrik enerjisini kesintisiz, güvenilir, ekonomik ve çevreyi en az olumsuz yönde etkileyecek şekilde üretmek aynı zamanda yerli enerji kaynaklarından yararlanarak projeler geliştirmeli ve yatırımlarını buna göre yapmalıdır görüşünden hareketle aşağıdaki sonuç ve öneriler sıralanabilir:

a. Türkiye'nin 2000 sonu itibarıyla 128.275 GWh/yıl olan enerji talebinin 30.878,5 GWh/yıl ➡

Tablo 5B- 2000 yılındaki TEAŞ'a bağlı "akarsu" HES'in brüt ve net üretim maliyetleri

HES ismi	Kurulu güç MW	Üretim GWh		Toplam Maliyet *103 \$	Birim maliyet cent/kWh	
		Brüt	Net		Brüt	Net
AKARSU						
Ceyhan	3,60	22,00	21,70	76,00	0,35	0,35
Çağ	14,40	34,50	30,60	320,00	0,93	1,05
Doğakent	70,80	262,40	255,50	1.401,00	0,53	0,55
Girvelik	3,04	18,80	18,30	234,00	1,24	1,28
Göksu	10,80	63,50	62,00	169,00	0,27	0,27
İkizdere	15,12	109,10	105,10	781,00	0,72	0,74
KayakÖy	2,56	10,60	10,40	95,00	0,90	0,92
Kiti	2,76	5,40	5,00	84,00	1,55	1,67
Sızır	6,78	47,2	m.d.	m.d.	m.d.	m.d.
Diğer	27,23	55,1	96,20	891,00	0,92	0,93
Toplam	157,48	628,60	609,70	4.608,00	*0,73	*0,76
TEAŞ hidro. topl.	9.977,60	27.771,70	27.295,20	55.283,00	*0,20	*0,20

olan kısmı HES'dan geriye kalan kısmı da TES, jeotermal, rüzgar santralleri ve ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Kullanılmayan teknik ve ekonomik yararlanabilir hidroelektrik enerji potansiyeli de 92.122 GWh/yıl'dır.

b. Tamamlanma aşamasında olan HES'ini da dikkate aldığımızda teknik ve ekonomik yönden değerlendirilebilir hidroelektrik enerji potansiyelinin % 67,5'lük kısmı kullanılmamaktadır. Buradan hidroelektrik enerjinin, Türkiye'nin en önemli yenilenebilir enerji kaynağını oluşturduğu görülmektedir. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde kullanılmayan hidroelektrik enerji potansiyelinin kullanılabilir duruma sokulması gerçeği beklenebilir. Ancak HES'in planlama ve inşaa sürelerinin uzun olması gibi nedenlerden dolayı kısa vadeli planlamalarda termik ve yenilenebilir enerji kaynaklarından oluşan yeni santrallerin devreye sokulması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Aksi takdirde yakın zamanda büyük bir enerji darboğazına girilmesi kaçınılmazdır. HES çok kısa sürede devreye alınıp devreden çıkarılabildikleri için puant saatlerde (18.00-22.00 saatleri arasında) büyük öneme sahiptirler.

c. Yap-İşlet-Devret statüsündeki yatırımlarda yapılacak santrallerin işletme süresi sonunda TEAŞ'a devredilmesi söz konusu olduğundan, projelerin oluşturulmasında ve santrallerin kuruluş

aşamasında, TEAŞ'ın onayı ve denetimi ön görülmelidir. Yap-İşlet-Devret kapsamında kurulacak santrallerin işletme ve devir süreleri, rehabilitasyon çalışmaları ile uzatılabilir ve bu modele geçlilik kazandırılmalıdır.

d. Enerji tasarrufuna yönelik projeler desteklenmelidir. Öz kaynaklara yönelik projelere öncelik verilmeli, inşaat halindeki HES tamamlanmalı, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılmalıdır. Akarsu HES ise teşvik edilmelidir.

e. Enerji üretiminde çevresel etkilerin araştırılmasına yönelik teknolojiler geliştirilmelidir. HES inşaa süreleri uzun olmasına karşın, ekonomik ömürleri TES'dan daha uzundur. TES'in ekonomik ömürleri 25 yıl iken, HES'in ömürleri 50 yıla kadar çıkmaktadır (TÜBİTAK-TTGV, 1998). Ancak rehabilitasyon çalışmaları ile ekonomik ömürleri daha da artmaktadır. TES'in doğal kaynakları tüketerek çevre kirlenmesine neden olmasına karşın, HES'in çoğalması ile oluşan yapay göller vasıtasıyla ortamda oluşan buharlaşma, bölgenin daha fazla yağış almasına ve sulama suyu ihtiyacını da karşılamasıyla birlikte tarımda kaynak artırıcı olarak işlev görmektedir.

f. HES'in diğer bir avantajı da çevre sorunlarına ilişkin üstünlükleridir. Gelişmiş ülkelerde enerji gereksiniminin büyük bir kısmını karşılayan fosil yakıtların yanması sonucu ortaya çıkan çevre sorun-

ları çözüm bekleyen en önemli problemlerden biridir. Günümüzde ülkeler çalışmalarını çevre kirliliğini minimuma indirecek yeşil enerji üretmek yönünde yoğunlaştırmaktadır.

g. HES'in güç ve verimlerini arttıracak rehabilitasyon çalışmalarına bir an önce başlanmalıdır. Bu konuda yapılan çalışmalardan da yararlanılmalıdır (Ültanır, 2000).

h. HES çok az işletme tamir bakım masrafı ister. Ekipman ömrü ısıya maruz kalan TES'a göre çok daha uzun kullanılabilir yapıdadır. Bu yönüyle işletme, bakım ve elektro-mekanik donanımla ve az personelle işletilebilir (Özgöbek, 2001).

i. Puanpik ihtiyacı olan sanayi bölgesindeki güç açıklarının uzak santrallerden sağlanması yerine, yakın HES'i olanaklıysa, yeni ünite ilave edilerek ve pompalı depolama santralleri ile karşılanabilir (Özgöbek, 2001).

Kaynaklar

- Çakan, Z. 2001. Açılış Konuşması, Türkiye Enerji Forumu, İstanbul
- DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü. 2001. <http://www.die.gov.tr>, Ankara.
- EİE, Elektrik İşleri Etüd Idaresi. 2001. <http://www.eie.gov.tr>, Ankara
- ETKB, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. 2001. <http://www.enerji.gov.tr>, Ankara.
- Kızılkaya, M. 2001. Alternatif enerji yatırımlarının dünya ve Türkiye'deki uygulamaları, IV. Oturum, Türkiye Enerji Forumu, İstanbul.
- Özgöbek, H. 2001. Türkiye'nin hidrolik ve termik yatırımlarının geleceği, XI. Oturum, Türkiye Enerji Forumu, İstanbul
- Öziş, Ü. 1985. Türkiye'nin hidroelektrik potansiyeli ve enerji üretimi, EİE Hidroelektrik Enerji Sempozyumu, Ankara.
- TEAŞ, Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş.. 2000a. TEAŞ İstatistikleri, Ankara.
- TEAŞ, Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş. 2000b. TEAŞ Faaliyet Raporu, Ankara.
- TÜBİTAK-TTGV. 1998. Enerji üretiminde verimliliği arttırmaya, çevreyi korumaya yönelik ileri teknolojiler. Bilim-Teknoloji-Endüstri Platformu. Ankara, <http://tubitak.gov.tr>
- Ültanır, M.Ö. 2000. An overview of Turkey's energy strategy on the eve of the 21st century. Turkish Industrialists' and Businessmen's Association (TUSIAD) Executive Summary Report.
- WEC-TNC, World Energy Council-Turkish National Committee. 1999. Turkey Energy Report 1999, Ankara. ●